

Els Kok & Mirjam Tuinder: Onvoldoende aandacht voor talenonderwijs in MBO

Het MBO heeft de laatste jaren nogal wat veranderingen ondergaan als gevolg van de invoering van de SVM-wet (Sectorvorming en Vernieuwing van het Middelbaar beroeps- onderwijs). Organisaties voor het onderwijs in het Nederlands en in de moderne vreemde talen (Vereniging voor Leraren in Levende Talen, Vereniging voor het Onderwijs in het Nederlands en de Taakgroep van het Nationaal Actieprogramma Moderne Vreemde Talen) waren bezorgd over de consequenties van deze veranderingen voor het talenonderwijs in het MBO. Zij hebben het SCO-Kohnstamm Instituut dan ook opdracht gegeven de positie van het talenonderwijs te onderzoeken. Dit is gebeurd door een enquête te houden onder talendocenten. Het onderzoek en de enquête zijn beschreven in Van Gelderen & Oostdam (1993).

De resultaten van deze enquête en van een aantal aanvullende interviews werden op 6 juni op de conferentie 'Talenonderwijs in het MBO' gepresenteerd. Daarnaast werd op de conferentie gediscussieerd over een groot aantal stellingen die waren gebaseerd op de onderzoeksresultaten.

De eerste resultaten

Alle inschrijvers ontvingen half mei een conferentieboekje waarin de eerste resultaten van de enquête en de interviews beschreven stonden. De resultaten bleken vooral te bestaan uit een lange lijst van problemen die talendocenten ervaren, vervolgens uitgesplitst naar sector (Gezondheidszorg, Techniek, Economie en Landbouw). Deze problemen concentreerden zich met name rond verschillen in beheer-

singsniveau van de leerlingen en de onmogelijkheid van docenten daar adequaat op in te gaan (door onder andere te weinig uren, te grote klassen, slecht lesmateriaal, onvoldoende diagnostische toetsen). Heel kort werd ingegaan op verschillen tussen docenten moderne vreemde talen en docenten Nederlands. Volgens het onderzoek overlappen de ervaren problemen elkaar grotendeels.

In het conferentieboekje werd verder een opsomming gegeven van mogelijke oplossingen die door docenten genoemd zijn voor hun problemen. Deze oplossingen zijn in interviews met 25 docenten nader besproken. Hieruit bleek vooral dat het vaak wenselijke, nog niet gerealiseerde oplossingen betrof. Ten slotte stonden er in het boekje veertien stellingen verdeeld over de volgende thema's:

- positie van de taalvakken in het curriculum en vakkenintegratie;
- heterogeniteit van leerlingen en differentiatie;
- toetsing;
- leermiddelen;
- didactische werkvormen.

Vanuit het project 'Taalbeleid in CBO/MBO'¹, waarin samenwerking tussen docenten Nederlands (als tweede taal) en theorie- en praktijkdocenten centraal staat, leek het ons interessant deze conferentie bij te wonen. Een aantal van de gepresenteerde resultaten en thema's leek namelijk rechtstreeks verband te houden met ons project: ook wij houden ons bezig met de positie van de taaldocent ten opzichte van de andere docenten, met differentiatie als gevolg van een toenemende hoeveelheid taalzwakke allochtone en autochtone leerlingen en met didactische werkvormen om als docent tegemoet te kunnen komen aan deze leerlingen. Door deelname aan de discussies konden we horen hoe docenten zelf over die thema's dachten.

Het ochtendprogramma

Het hele ochtendprogramma bleek voor ons niet erg interessant. Nadat onderzoeker Van Gelderen van het SCO-Kohnstamm Instituut nog eens de inhoud van het boekje herhaald had, werd door vertegenwoordigers van de drie opdrachtgevers, van de Stichting Centraal Orgaan van de Landelijke Opleidingsorganen (COLO) en van de Inspectie van het Onderwijs

op de onderzoeksresultaten gereageerd. Het aanhoren van vijf officiële reacties vroeg echter nogal wat van de concentratie, vooral omdat de reacties inhoudelijk niet erg uiteen liepen. Globaal kwam het erop neer dat het onderzoek tot nog toe niet veel nieuwe informatie heeft opgeleverd, maar dat men dat wel verwacht van de nader uit te werken oplossingen voor de gevonden problemen. Hierbij werd overigens de verantwoording voor het uitvoeren van eventuele oplossingen onmiddellijk door de verschillende sprekers naar 'anderen' afgeschoven: niet de docenten maar de landelijk organen; niet de organen maar het bedrijfsleven; niet de overheid maar de verschillende secties van docenten moeten de oplossingen vinden.

Opvallend vonden wij de reactie van Van Gelderen op een vraag uit het publiek of er bij het onderzoek rekening gehouden is met specifieke problemen en oplossingen bij Nederlands als tweede taal (NT2). Hij deed dit af met de opmerking dat NT2 in dit type onderwijs marginaal is. Ons inziens is dit niet in overeenstemming met de werkelijkheid, gezien de steeds grotere instroom van allochtone leerlingen in het beroepsonderwijs en de noodzaak daar op in te spelen door in *alle* lessen rekening te houden met het feit dat de les niet gegeven wordt in de moedertaal van de cursist. Bovendien negeert hij daarmee het feit dat de didactiek en werkvormen die onder andere in nevenschakelingsprogramma's bij specifieke NT2-lessen gebruikt worden zeer bruikbaar kunnen zijn voor andere vakken. Als grootste probleem komt uit het onderzoek de heterogeniteit van de leerlingen naar voren, ook al is die niet verder gedefinieerd. Om aan deze heterogeniteit tegemoet te komen zullen didactiek en invulling van de lessen in het reguliere onderwijs ter discussie gesteld moeten worden. Daaraan kunnen de verworvenheden van de NT2-didactiek een zinvolle bijdrage leveren.

Discussiegroepen

Voor het middagprogramma werden de deelnemers in vijf groepen ingedeeld, waarin over één van de bovengenoemde thema's gediscussieerd ging worden. Bij al deze thema's waren stellingen uitgereikt aan de hand waarvan de

verschillende werkgroepen hun mening konden vormen. De vraag hierbij was: is men het eens met de in de stellingen genoemde problemen? Bovendien bestond tijdens de discussie de mogelijkheid kennis te maken met opleidingen waarin al bevredigende oplossingen gevonden zijn.

De deelnemers aan de conferentie hadden zeer verschillende achtergronden. Het merendeel bestond uit docenten Nederlands of moderne vreemde talen, maar ook waren er onderwijsbegeleiders, uitgevers, vertegenwoordigers van de vakbonden en werkgeversorganisaties, de pers, etcetera. De deelnemers spraken daardoor vanuit heel verschillende invalshoeken over de stellingen. Enerzijds maakte juist de veelzijdigheid de discussie boeiender. Anderzijds bleek vaak dat er grote verschillen in voorkennis en belangen waren.

Wij kozen voor het bijwonen van twee middagdiscussies: de eerste over didactische werkvormen en de tweede over de positie van de taalvakken in het curriculum, met name omdat wij hoopten een bijdrage te kunnen leveren vanuit onze ervaringen op de aan ons project deelnemende voorbeeldscholen. Hieronder wordt verslag gedaan van deze discussies.

Didactische werkvormen

PROBLEEMSTELLING Voorzitter van de discussiegroep was Mariet van Goch, docente Nederlands van het Spectrum College Breda. Voor deze discussiegroep waren de stellingen:

- A 'Onderwijs in en toetsing van gespreksvaardigheid en simulatie van taalgebruikssituaties zijn voor de meeste taaldocenten onuitvoerbaar in de praktijk van het onderwijs. De eerste prioriteit is een beschrijving van praktisch uitvoerbare werkvormen en beoordelingsmethoden voor gespreksvaardigheid en beroepsspecifiek taalgebruik.'
- B 'De meeste docenten hebben met communicatief, beroepsgericht talenonderwijs nauwelijks ervaring. Zonder gerichte nascholing zal dit niet van de grond komen. De onderwijsondersteunende instanties en hogescholen zullen aan nascholing op het gebied van communicatieve werkvormen een hoge prioriteit moeten toekennen.'

Bij aanvang van de discussie bleek direct hoe moeilijk het is met een zeer heterogeen gezelschap, waarbij ieder worstelt met eigen problemen, 'bij de les', in dit geval de verschillende stellingen, te blijven. Het verschil in faciliteiten en opleidingen, de extra problemen op specifieke scholen en de onzekerheid van individuele docenten, maakten een gezamenlijke discussie niet eenvoudig. Als gemeenschappelijk herkenbare problemen kwamen echter duidelijk naar voren:

- Het taalvaardigheidsniveau van de leerlingen vereist een enorme differentiatie. Het niveau kan uiteenlopen van bijna nihil tot MAVO-D-niveau.
- De docenten hebben weinig ervaring met differentiëren.
- De klassen zijn te groot en er zijn te weinig lesuren ingeroosterd.
- De taalvaardigheidseisen moeten meer gekoppeld worden aan het bedrijfsleven en beroepsgebonden worden uitgewerkt. Daarvoor echter is een behoeftenpeiling per sector noodzakelijk, omdat bijvoorbeeld mondelinge vaardigheid niet in alle sectoren op de eerste plaats komt. Docenten hebben zelf niet voldoende feeling met het bedrijfsleven om te kunnen bepalen wat noodzakelijk is.
- De docenten blijken onvoldoende zicht te hebben op wat de verschillende methodes aan communicatieve trainingen bieden. Zij hebben weinig ervaring met communicatieve werkvormen en het is dus moeilijk vast te stellen welke methode het meest geschikt is om aan een bepaalde doelstelling te werken.
- Structureel inhoudelijk overleg is slecht georganiseerd op MBO-scholen.

Hiermee gaf men aan dat men zich over het algemeen aansloot bij de stelling dat de gestelde eisen betreffende spreekvaardigheid momenteel onhaalbaar zijn in de praktijk van het onderwijs. Vervolgens zijn in de discussiegroep de volgende oplossingen naar voren gekomen.

OPLOSSINGEN Men pleitte voor landelijke dan wel regionale *netwerken per vakrichting*. Tijdens deze netwerkbijeenkomsten zouden inhoudelijke veranderingen een vast agendapunt moeten zijn. Daarnaast kunnen ervaringen worden uitgewisseld, voor- en nadelen van methodes worden besproken en verschil-

lende werkvormen aan de orde komen. Voor Frans bestaan deze netwerken al, waarbij bovendien sprake is van goede ondersteuning door hogescholen. Deze netwerken werpen hun vruchten zeker af. De leerkrachten voelen zich gesteund bij problemen en gaan naar huis met een aantal praktische tips.

Ook *aansluiten bij de NT2-didactiek* werd als mogelijkheid naar voren gebracht. De tweedetaal-didactiek is vaak gericht op het aanleren van functionele taalvaardigheden. Daarbij wordt bekeken wat noodzakelijke taalvaardigheden zijn in een bepaalde situatie (opleiding of beroep). Deze vaardigheden worden aangeleerd of cursisten krijgen strategieën onderwezen waarmee situaties in de beroepspraktijk voor hen hanteerbaar worden. Daarnaast wordt in de NT2-didactiek veel aandacht besteed aan differentiatie naar tempo, niveau en leerstijl. Bovendien krijgen cursisten de mogelijkheid fouten te maken zonder dat ze daar direct op be- of veroordeeld worden.

Ook werd gewezen op het *ABCD-model van Neuner*, een voor sommige leerkrachten onbekend model waar veel belangstelling voor bestaat. Volgens dit model gaan leerlingen via aanvankelijk zeer geleide (spreek)opdrachten steeds zelfstandiger te werk. Er wordt bijvoorbeeld een uitgeschreven dialoog uitgedeeld. Aanvankelijk lezen leerlingen die tekst twee aan twee door, vervolgens herhalen ze het gesprek zonder schriftelijke tekst en tenslotte maken ze de dialoog af. De hele groep is actief, er kunnen gedifferentieerde eisen gesteld worden en als afsluiting kunnen enkele groepjes het geoefende plenair demonstreren. Probleem daarbij is dat docenten zo'n oefening niet 'zomaar' kunnen geven; de aanpak zal geïntegreerd moeten worden in de gebruikte methode.

Het *werken met kleinere groepen* is een mogelijkheid om mondelinge taalvaardigheid gericht te onderwijzen. Een voorstel kan zijn om (al dan niet met goedkeuring van de directie) groepen te splitsen.

Aansluitend bij stelling B betreffende het gebrek aan relevante nascholing, werd opgemerkt dat er te weinig mogelijkheden tot nascholing voor MBO-leerkrachten bestaan. Daarnaast is *behoeftenpeiling* bij docenten noodzakelijk voordat van een bruikbare

nascholing sprake kan zijn. Overigens staan leerkrachten enigszins ambivalent tegenover scholing. In de praktijk blijkt dat er vaak een kloof ervaren wordt tussen de aangeboden nieuwe kennis en de toepassing ervan in de praktijk. Naar aanleiding hiervan willen wij opmerken dat als een school een scholingsplan opstelt, men de volgende criteria dient te hanteren: de scholing moet direct aansluiten bij het werk van de docenten en bijdragen tot het oplossen van de problemen. Er moeten gunstige condities geschapen worden het geleerde in de praktijk te brengen en vanuit het management is ondersteuning nodig om de beoogde vernieuwingen uit te kunnen voeren. Als aan deze voorwaarden voldaan is, kan scholing perfect tegemoetkomen aan de oplossing van de bovengenoemde problemen.

Positie van de taalvakken

In deze discussiegroep werd gesproken over de volgende stellingen:

- A 'Behalve aan beroepsgerichte taalvaardigheden moet er in het MBO ook aandacht besteed worden aan alledaagse communicatievaardigheden.'
- B 'Directies moeten een duidelijke keuze maken ten aanzien van talenonderwijs: ofwel een hoge prioriteit met daaraan verbonden meer middelen ofwel een lage prioriteit en dan ook niet aanbieden.'
- C 'Integratie tussen taalonderwijs in beroepsgerichte vakken is nog niet geslaagd. Dit kan bereikt worden door vakdocenten en taaldocenten in elkaars vakken te scholen.'

De eerste stelling werd door de deelnemers onderschreven. Er werd wel verschillend gedacht over wat die communicatievaardigheden inhouden, maar men was het erover eens dat er eerst een basis gelegd moet worden voordat er aan beroepsspecifieke vaardigheden gewerkt kan worden. Ook al wordt dat misschien niet expliciet als eis geformuleerd, een werkgever verwacht van een nieuwe medewerker wel dat hij kan communiceren, dus algemene taalvaardigheden zijn voorwaardelijk. Men worstelde vervolgens wel met de vraag waar deze aanbeveling naartoe moet. Zeker na het ochtendprogramma was het

onduidelijk wie invloed kan uitoefenen op de invulling van de lesprogramma's in het MBO.

De tweede stelling werd niet onderschreven omdat men bang was dat de keuze negatief zal uitvallen voor het eigen vak. Hier kon een duidelijk verschil geconstateerd worden tussen docenten Nederlands en docenten in de moderne vreemde talen: met name deze laatsten waren bang dat hun vak het loodje zou leggen, misschien wel ten gunste van het vak Nederlands. Dit punt was eerder in het ochtendprogramma door één van de sprekers signaleerd: in het onderzoek worden problemen en oplossingen voor moderne vreemde talen en Nederlands op één hoop gegooid. Oplossingen voor het ene vak zouden echter wel eens negatieve gevolgen kunnen hebben voor een ander vak. In deze discussiegroep werd er dan ook voor gekozen om de beslissing niet aan de directie over te laten maar om de overheid kwaliteitseisen aan het talenonderwijs te laten stellen.

Aan de derde stelling, over integratie van het taalonderwijs in beroepsgerichte vakken, is de discussiegroep nauwelijks toegekomen. Deze stelling willen wij vanuit het project 'Taalbeleid in het CBO/MBO' van harte onderschrijven, vooropgesteld dat het geen eenrichtingverkeer is. Er vanuit gaande dat Nederlands een *ondersteunend* vak is, zal dat zowel qua inhoud als qua vaardigheden afgestemd moeten zijn op wat er in de theorie- en praktijkvakken noodzakelijk is. Omgekeerd moeten vakdocenten zich bewust zijn van het feit dat hun vak *in het Nederlands* wordt overgebracht. Dit betekent dat ze moeten weten wat er bij Nederlands gebeurt, zodat ze daarbij aan kunnen sluiten in hun instructies, en zodat er transfer van aangeleerde vaardigheden kan plaatsvinden.

Afsluiting

Nadat er in de verschillende themagroepen over de stellingen gediscussieerd was, was er een centrale afsluiting gepland. Iedere themagroep deed bij monde van de voorzitter verslag van het belangrijkste wat in de groep besproken was. De conclusies uit de verschillende themagroepen leidden tot een persverklaring waarin nog eens duidelijk gesteld werd dat 'gelet op het belang dat aan beheersing van

het Nederlands en de moderne vreemde talen in het bedrijfsleven gehecht wordt, de huidige aandacht in de beroepsopleidingen volstrekt onvoldoende is.' Hiervoor worden zowel het bedrijfsleven als overheid verantwoordelijk gehouden. Het bedrijfsleven zal zijn invloed moeten aanwenden om de eisen die het stelt te vertalen naar het onderwijs. De overheid op haar beurt moet niet alleen allerlei vernieuwingen van het onderwijs eisen, maar ook de voorwaarden bieden waaronder ze vervuld kunnen worden, zoals lesmateriaal, toetsen en nascholing.

De betekenis van de conferentie voor het SCO-Kohnstamm Instituut zal kunnen liggen in de richting die het vervolgonderzoek inslaat. De problemen die nu alleen nog gesignaleerd zijn, moeten nader geconcretiseerd worden. Belangrijker is echter de beschrijving van mogelijke oplossingen. Waar mogelijk moet het hier gaan om werkwijzen en aanpakken die niet alleen incidenteel uitgevoerd worden, maar een structurele bijdragen kunnen hebben aan de oplossing van de problemen.

Noot en literatuur

- 1 In 1994 is op Het Projectbureau in Rotterdam het project 'Taalbeleid in het CBO/MBO' van start gegaan. Dit project wordt vier jaar lang gefinancierd door de Projectgroep NT2, in welke periode met een viertal voorbeeldscholen gewerkt wordt aan het vormgeven en invoeren van een (schoolspecifiek) taalbeleid. Dit proces wordt vastgelegd in een overdraagbaar implementatieplan waarmee ook andere scholen aan hun taalbeleid kunnen werken. De auteurs zijn de projectmedewerkers.

Gelderen, A. van & R. Oostdam, 'Onderzoek naar het talenonderwijs in het vernieuwde MBO' in: *Moer*, 1993 • 5/6, p. 256-259.

VERSLAG

Xander Noë:

Een programma voor jaren? Veldraadpleging over de examenvoorstellen

Veranderingen in het eindexamenprogramma Nederlands leiden immer tot een stroom van artikelen. In 1991 stond *Moer* bol van de perikelen¹ rond de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlandse taal en letterkunde v.w.o. en h.a.v.o. (CVEN). Veldraadplegingen, een enquête onder honderdvijftig secties en een behoeftenonderzoek werden gebruikt om een definitief rapport op te stellen. Het resultaat vond ik destijds teleurstellend. Literatuur nam mijns inziens een te prominente plaats in en de mondelinge taalvaardigheden waren naar het handelingsgedeelte² verwezen.

De commissie onder voorzitterschap van A. Braet heeft indertijd enorm veel werk verricht en ik kan me voorstellen dat het frustrerend is geweest om te zien dat het CVEN-rapport uiteindelijk in een lade verdwenen is. De herstructurering van de tweede fase van het voortgezet onderwijs leidde tot de instelling van de Stuurgroep Tweede Fase welke de opdracht kreeg tevens met een samenhangend eindexamenprogramma te komen.

Gelukkig heeft de Vakontwikkelgroep Nederlands (VOG Nederlands) die in 1994 de opdracht kreeg een eindexamenprogramma te ontwikkelen binnen de voorstellen van de Stuurgroep Tweede Fase, gebruik gemaakt van het CVEN-rapport. Het concept van de VOG Nederlands is, aldus de inleiding, grotendeels gebaseerd op dat advies. Onder het kopje 'rationale' in de uiteindelijke tekst legt de vakontwikkelgroep helder uit welke wijzigingen zijn doorgevoerd (Vakontwikkelgroep Nederlands, 1995).